

Les exposicions d'art a Barcelona durant el Sexenni (1868-1870)

Carmen Riu de Martín

Des de l'any 1860 van tenir lloc a Barcelona les grans exposicions organitzades per la Sociedad para Exposiciones de Bellas Artes¹ i es va generalitzar la pràctica de la pintura a l'oli, activitat que permeté l'apropament de les classes mitjanes a l'art, la qual cosa facilità la creació d'un nou mercat destinat a aquest grup. En canvi, dins l'àmbit de l'escultura, els compradors principals van seguir sent l'Església i les grans institucions, i en segon lloc els particulars adinerats, trobant-nos així amb dos grans sectors diferenciats d'obres: les de temàtica religiosa i les commemoratives. Com veurem, també hi havia un interès per l'exposició i venda d'arts sumptuàries.

Per tractar aquest tema m'he basat en el conjunt de notícies publicades al *Diario de Barcelona*,² un diari que durant la dècada dels anys 60 del segle XIX visqué una etapa daurada –era el de tiratge més gran– en part gràcies a les bones cròniques i els columnistes que tenia (per bé que fins i tot algunes persones, com l'alcalde de Cadiz, consideraven, de manera equivocada, que era el diari oficial de l'Ajuntament de Barcelona).³ Fou Antoni Brusi, el seu propietari, assessorat per Joan Mañé i Flaquer, qui li donà una orientació política de caire monàrquic i de defensa del regionalisme, la qual cosa va fer que durant l'etapa del Sexenni el diari patís algun enfrontament amb el govern republicà i amb la censura.⁴

Igualment, la síntesi de Francesc Fontbona titulada «L'època del realisme»⁵ m'ha servit per orientar la problemàtica i poder contextualitzar-la.

Les botigues i els tallers: el comerç i l'exposició d'obres d'art

Els àmbits normals d'exposició i venda d'obres d'art eren les botigues i els mateixos tallers dels artistes, per bé que aquest segon espai s'emprava més per

1. Francesc FONTBONA (dir.), *Repertori de catàlegs d'exposicions col·lectives d'art a Catalunya (fins a l'any 1938)* Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2002, pàg. 30-38. Esmenta els catàlegs de les grans exposicions que tingueren lloc durant el Sexenni.
2. Degut al gran nombre de notícies localitzades, només es citaran les més destacades i només la primera vegada que surten esmentades a la premsa.
3. Joaquín ÁLVAREZ CALVO, *Historia del Diario de Barcelona 1792-1938*. Barcelona, Imprenta La Neotipia, 1940, pàg. 89-96.
4. Esteban MOLIST POL, *El Diario de Barcelona 1792-1963. Su historia, sus hombres y su proyección pública*. Madrid, Editora Nacional, 1964, pàg. 119-148; resumeix l'etapa anterior i la dedicada al Sexenni.
5. Francesc FONTBONA, *Del Neoclassicisme a la Restauració, 1808-1888*, dins *Història de l'Art Català*, Barcelona, Edicions 62, 1983, vol. VI. Em refereixo al quart apartat: «L'època del realisme» (pàg. 123-208).

mostrar els treballs. També se'n podien trobar als comerços que d'alguna manera estaven vinculats a aquest sector: botigues de daurats i pintures, d'estampes i motlles, de làmines i objectes de dibuix, magatzems de marcs i estampes, i fins i tot de quincalleria; i també als aparadors dels comerços de làmines i dibuixos, o bé a l'interior dels de productes de dibuix i pintura, de Belles Arts, o d'objectes artístics, motllos i figures, etcètera.

Així, destaca la de marcs, daurats i estampes del senyor Monter al carrer dels Escudellers, ja que allà hi exposaren el pintor Rigalt, Baldomer Galofre, deixeble del pintor Ramon Martí, que hi presentà tres paisatges a l'oli, i Palmira Borràs, deixeble de Josep Teixidor (uns retrats a l'oli). A l'aparador d'una botiga de làmines, quadres i objectes de dibuix del carrer de la Ciutat hi hagué, a principis del mes de març de 1868, una marina de l'artista Ramón Martí i Alsina. També, a la Rambla dels Estudis, el senyor Joan Pena i Sacanell tenia una botiga d'estampes on hi venia un gravat dissenyat per Claudi Lorenzale. De vegades no eren obres d'autors coneguts, ja que la notícia es donava sense esmentar l'autoria, sobretot quan es tractava de reproduccions de monuments o d'esglésies, com la de Santa Anna, imatge que es mostrava al comerç d'objectes de dibuix i de pintura propietat del senyor Planella, al carrer de Milans. En canvi, s'esmentaven les peces d'arts aplicades, com les pintures al vidre fetes per Pere Pasqual situades als aparadors de la botiga de làmines, dibuixos i altres del senyor Daidy.

També era corrent que es comprassin còpies d'estatues que reproduïen models antics (figures mitològiques, gladiadors romans, etcètera) o busts de personatges il·lustres o de l'actualitat, com el de l'actor Julián Romea o els dels polítics Espartero, Prim, Olózaga, Topete i altres, els quals servien per decorar els salons i jardins de les cases.

El senyor Orlandi tenia un magatzem al carrer del Comte del Asalto on venia els productes de la seva fàbrica i motllos. A la plaça de Santa Anna hi havia una altra botiga, propietat del Casimir Luchesi –conegut amb el renom de Pompei–, on es proporcionaven reproduccions en guix de les obres dels germans Vallmitjana i dels autors clàssics (Miquel Àngel i Canova), aplicant un tractament superficial a algunes obres per fer-les d'aparença semblant a les de coure o de bronze.

Pel que fa als establiments destinats a l'artesanía, les arts aplicades, joieries, productes de quincalla i objectes de regal, destaquem que al dipòsit de la confiteria del Liceu s'hi venien ampolles, càntrils i gerros d'argila; al carrer de Jaume Giralt hi havia una botiga especialitzada en terrissa i al carrer del Rec número 18 un magatzem que guardava rajoles valencianes junt amb peces destinades a servir de revestiments en la construcció. El senyor Bernabé, al seu comerç situat a la Rambla dels Caputxins, ofería els objectes religiosos i domèstics de plata que ell mateix realitzava. Entre les joieries, n'hi havia una de Valentí Palau al carrer de l'Argenteria que estava especialitzada en la confecció d'objectes per regalar: una corona de plata, plomes amb corones de llaurer per a actors de teatre, etcètera. Al mateix carrer se'n trobaven d'altres que exhibien peces úniques de gran vàlua i qualitat, com la dels senyors Carreras, la del senyor Costa (on s'hi podia veure un anell que simbolitzava la Revolució de Setembre), o bé la del senyor Oños o la dels senyors Cabot; i al carrer de la Llibertat les dels senyors Soler

i Suñol. Totes elles exhibien treballs de joieria que eren considerats molt avançats pel que fa a l'estil i tècnica i que no tenien res que envejar a les creacions importades de París.

En els magatzems de quincalleria es podia trobar porcellana i vidre, bijuteria, bronzes, etcètera. Destaquem el del carrer del Call número 1, el de la plaça de l'Àngel número 10 (un negoci propietat dels senyors Pijoan, Casals i Cia.) o el del carrer de la Llibertat (establiment dels senyors Cabot, Canals y Rovellat, on hi tenien també mobles i objectes per decorar la llar). I esmentarem també botigues d'ebenisteria al carrer d'Avinyó cantonada amb el carrer de Cervantes (del senyor Taga), de mobles antics al carrer de Jaume I cantonada amb la plaça de la Constitució –l'actual plaça de Sant Jaume– (del senyor Nolis), i de cortines i tapissos al carrer de la Llibertat (dels senyors Escuder); totes elles amb gènere d'alta qualitat.

Un altre espai habitual per exposar era el taller de l'artista, que s'obria als ciutadans perquè poguessin observar les obres fetes per encàrrec un cop acabades i abans del seu trasllat a l'emplaçament definitiu.

El pintor Ramon Padró mostrà varies vegades les seves produccions per aquest sistema: una aquarel·la que representava un banquet de la Marina Espanyola al Liceu presidit pel ministre i per altres personalitats, i que havia d'entregar al senyor Topete; una pintura del pas de la "Berengueta" pel canal de Suez, destinat al Ministeri de Marina; un quadre del baptisme de Crist per a la capella baptismal de Sant Martí de Torroella (fet per ell o pel seu germà); el retrat de l'abadessa de Santa Llúcia i un dibuix d'una barricada del carrer del Carme per a una publicació alemanya, entre d'altres. Els Padró van tenir primer un taller al carrer de Santa Llúcia número 1 i després un altre al segon pis de la Casa de l'Ardiaca, que compartiren amb Antoni Caba i Agustí Rigalt (fill del conegut pintor Lluís Rigalt). El pintor Caba, pel mateix procediment, presentà l'*Aparició de la Verge a Sant Ignasi de Loiola a la cova de Manresa*, pintat per a l'oratori d'una família noble; i Rigalt hi mostrà l'any 1869 un quadre religiós per a una església de la diòcesi de Vic, que incloïa l'escut d'armes de la família donadora. També s'exhibiren els dibuixos de Jaume Serra per a la credença o gran creu de dos metres amb sis canelobres per banda destinada a l'altar de la Santíssima Verge del monestir de Montserrat, que portava l'escut d'armes de la família donadora i el del monestir, i una obra realitzada a la fàbrica de bronze del senyor Francesc de Paula Isaura al carrer de l'Om.

Encara que no era el més freqüent, les vendes d'una peça no encarregada es podien fer al mateix domicili posant un anunci a la premsa. Altres artistes optaven per posar un avís per atraure la clientela. Com el pintor retratista Leclercq (carrer dels Escudellers 17 i després carrer del Gínjol 3, 3r), el pintor d'imitació de marbres i fustes J. Giubert (carrer d'Ataül 5, botiga) o el pintor de l'escola romana i restaurador Bidad (carrer del Comte del Asalto 103, 1r). Normalment es tractava d'artistes de menys renom que en lloc de treballar per a les grans institucions ho feien per a la classe mitjana.

Les notícies de la premsa també servien per altres finalitats, com donar a conèixer tècniques pictòriques. Així, el mes de març de 1869, *La gaceta universal* publicà una sèrie redactada per Agustín Urgellés de Tovar destinada a millorar la conservació de les obres actuals aplicant recursos tradicionals.

Els artistes més coneguts acostumaven a rebre encàrrecs importants. Com el pintor Antoni Sisteré de Hernández, que havia fet nombrosos retrats a França i preparava una exposició per donar a conèixer les obres que li havien encomanat i ja tenia fetes. El més normal era que les comandes rellevants no sols vinguessin de les grans corporacions o les entitats religioses, sinó també de particulars amb diners, molts d'ells de condició noble. El cel pintat a l'entrada del passatge de Bacardí fou encomanat als italians Josep Ravegenani i Rafel Beltramini, els quals hi afegiren l'escut de la casa, juntament amb orles de fulles i flors, i uns brodats d'estil rafaelista.

De mica en mica, els burgesos començaven a fer comandes. Així, la pastisseria La Colmena (a la plaça de l'Àngel) va ser decorada per Lluís Rigalt, encarregant-se de la construcció i l'escultura els senyors Altarriba i Torres.

Coexistien els temes religiosos i profans, i dins d'aquests segons, predominava el paisatge, la pintura històrica i el retrat. Alguns artistes interpretaven fets notables de l'actualitat. Així, Francesc Torrescasana mostrava al carrer de la Ciutat quatre esbossos de l'embarcament dels voluntaris catalans a Cuba vist des d'angles diferents, amb la finalitat d'obtenir una comanda d'aquest episodi.⁶ En canvi, Ramón Padró ho demanava de manera directa i per escrit a la Diputació de Barcelona, afegint un esbós sobre el mateix assumpte dels voluntaris.⁷ De vegades la premsa proposava temes que considerava interessants per plasmar. Ho va fer el 21 de març de 1869 amb el suggeriment de la representació dels angles dels glacis de la Ciutadella: les runes de la fortalesa, l'arsenal, la caserna i la resta d'edificis, amb les vies del tren de fons i la vista llunyana dels vaixells del port; o bé de Santa Maria del Mar, etcètera.

Pel que fa a la escultura, també era corrent que s'exposés al taller de l'artista, si bé predominava el costum de mostrar obra de caire religiós. Els germans Vallmitjana presentaren un Crist; també l'artista García (al carrer dels Arcs) un altre Crist de marbre amb la creu de banús i una imatge de la Immaculada Concepció per a l'oratori d'una quinta de la Bordeta; els germans Pagès una altra imatge de la Immaculada pintada per Segon Vancells imitant les robes de l'Edat Mitjana, encomanada per l'oratori d'una família, i una altra de Sant Vicenç de Paül destinada a una població gallega. Quan ja havien traslladat el taller a la Riera de Sant Joan els germans Pagès mostraren tres imatges: una de Sant Ignasi de Loiola (còpia d'un retrat que es conservava a Roma), una de Sant Francesc Xavier i una altra de Sant Lluís Gonzaga, pintades les carnacions i robes igualment per Secundí Vancells; Joaquim Lluch (al carrer de Jonqueres) va mostrar una imatge de la Verge en alabastre feta per a una família de Cuba –molt semblant a una verge de Murillo–; els escultors Talarn (pare i fill, primer al carrer de Jerusalem i després a la plaça de Santa Anna) una imatge de la Immaculada per l'altar major d'una església de Terrassa; i Ramón Padró una figura d'un àngel de tamany natural pel monestir de Montserrat (en concret per la porta del cambril de la Verge). Els escultors també feien altars: Caietà Carreras i germans eren uns

6. *Diario de Barcelona*, 10-IV-1869, pàg. 3.459.

7. *Diario de Barcelona*, 31-III-1869, pàg. 3.090.

tallistes acreditats (a la plaça de Sant Miquel) que en construïren un dividit en tres trams i a l'estil gòtic ple de motlures, fulles, calats, etcètera, per a una església de Terrassa. En aquest cas, els dibuixos o dissenys foren obra de Lluís Rigalt. Una altra especialitat eren els túmuls, com el que incloïa l'àngel del judici final i emblemes de la religió i la immortalitat col·locat a la Catedral en motiu del funeral per Josep Santa Maria, per encàrrec de l'Ajuntament; o bé el que s'havia fet pel mateix fi quan morí el senyor Castell de Pons.

Era freqüent que els artistes participessin en projectes constructius i urbanístics. Així, Ramon Elias (resident al carrer d'Ataülf de Barcelona) va fer un acabat de marbre blanc per a la nova façana de les Cases Consistorials de Lleida que contenia l'escut d'armes de la ciutat i una corona, a la dreta un corn de l'abundància i a l'esquerra una arnera amb estris per llaurar. Els seus encàrrecs no es restringien, doncs, a la ciutat de Barcelona, sinó a d'altres. Els canvis polítics també comportaren petites modificacions, i d'aquesta manera algunes restes de monuments varen ser enderrocades, com el pedestal de l'estàtua equestre de Ferran el Catòlic que hi havia a la plaça de Ferran el Catòlic;⁸ o bé se'n volgueren col·locar de nous, com el dedicat al general Lacy a la torre de la Ciutadella, ja previst el 1821. El projecte per a un monument als herois de la Llibertat, presentat i dissenyat per l'escultor Eugenio Duque, que incloïa personatges com l'heroi Juan de Padilla i altres figures i relleus, va ser presentat a les Corts de Madrid i havia de comptar amb la col·laboració d'altres artistes destacats. Com veiem, es tractava d'encàrrecs fets per a les institucions. La comanda de particulars consistia en el finançament d'imatges per a esglésies, capelles, o per als seus mateixos oratoris; fins i tot es poden trobar alguns casos de persones amb poder adquisitiu baix que se sacrificaven per causes pies.

Pel que fa a l'escultura no religiosa, gairebé no hi havia mercat i era difícil que l'escultor completés una obra no encomanada prèviament. De vegades la feia en guix amb la finalitat d'atreure algun client, com en el cas de Verderol (al carrer Major) qui va mostrar un bust del republicà Salustiano Olózaga molt ben desenvolupat, encara que no es tractava d'un retrat del natural sinó realitzat a partir d'una fotografia. En efecte, era un tipus d'obra que semblava apte per a ser finançada per una entitat i no pas per un individu.

En l'apartat dedicat a les botigues, hem vist que de vegades s'exposaven guixos en comerços especialitzats o bé peces acabades de petit format en establiments de decoració. No era corrent trobar-les en altres llocs.

Finalment, encara que era corrent trobar anuncis de subhastes de béns, no sabem si les peces que es podien adquirir tenien una gran vàlua. En certs casos se n'esmenta alguna (una creu, una Venus, etc.) junt amb el lloc, dia i hora on es feia la subhasta. També consta que l'11 de març de 1868 es va vendre per aquest mitjà el taller i la botiga de litografia que hi havia al carrer de Sant Pau, número 17.

8. *Diario de Barcelona*, 3-X-1868, pàg. 9.115.

Els grans projectes expositius

Cal recordar que a Barcelona van tenir lloc una sèrie d'esdeveniments que repercutiren de manera molt destacada en la modificació progressiva del mercat de l'art. Aquests van ser:

a) Les grans exposicions col·lectives de Belles Arts, iniciades per la Sociedad para Exposiciones de Bellas Artes, una societat formada per artistes i afeccionats que s'orientaven al foment de l'interès del públic burgès per l'art, i que estaven pensades per atreure un gran nombre de persones. Ja l'any 1867 se'n va fer una a Barcelona que serví de precedent, per a la qual també s'edità un catàleg. Durant l'etapa del Sexenni, es volgueren crear exposicions permanents de Belles Arts i d'arts aplicades a la indústria, i per aquest motiu feren construir un local adequat, ja que fins aleshores no n'hi havia hagut cap. Així, tingueren lloc cinc exposicions col·lectives de Belles Arts al carrer de les Corts cantonada amb el passeig de Gràcia, en l'edifici planejat per l'arquitecte Geroni Granell el 20 d'abril del 1868 gràcies a que l'esmentada societat aconseguí un solar per un permís concedit per l'Ajuntament.⁹ La Societat es consolidà a partir de mitjans d'aquell mes d'abril, quan buscaren subscriptors que s'associessin a l'entitat i consolidaren les bases per incentivar el colleccionisme privat de caire burgès, ja que la suma econòmica que aportava el soci en cada exhibició li servia per seleccionar i aconseguir alguna de les obres exposades. Les aportacions mínimes individuals eren de 50 rals de velló per mostra (el preu equivalent a una acció).¹⁰ La primera exposició es va inaugurar el 20 de desembre de 1868 amb la participació de 85 artistes, prèvia inscripció; encara que no s'esmenta enlloc si pagaren una taxa per poder participar ni quina fou la quantitat, sembla que els artistes que pertanyien a la societat i en tenien accions gaudiren de certs avantatges. Resulta curiós observar que hi havia artistes amb un gran nombre de peces exposades i d'altres amb poques obres, i si bé es desconeix el motiu exacte d'aquestes diferències és molt probable que fos degut a la seva rellevància professional, a cessions econòmiques, etcètera. D'aquesta mostra i de les posteriors se n'editaren els catàlegs corresponents, en els quals constaven els autors, el nombre de peces, el títol de les obres i el domicili de l'artista. La segona exposició que va estar dedicada a les Belles Arts tingué lloc a principis del mes de gener de l'any 1870 (entremig se'n va fer una de floricultura i una altra d'arts industrials) i hi participà un nombre superior d'artistes, que aportaren originals, esbossos i projectes, dibuixos preparatoris, obres fetes només per a aquella exposició, etcètera. També es procurà incorporar autors de tots els sectors: pintura, dibuix, arquitectura, arts aplicades, copistes, etcètera, i un dels seus principals objectius era la venda de les obres i la promoció dels artistes.

b) L'exposició aragonesa –de la qual també se n'edità el catàleg– fou un altre esdeveniment que recullí la premsa. Va estar organitzada per la Junta directiva

9. *Diario de Barcelona*, 20-IV-1868, pàg. 3.750.

10. ASOCIACIÓN PARA EL FOMENTO DE LAS EXPOSICIONES DE BELLAS ARTES, *Reglamento*, Barcelona, Imprenta y Librería Verdagué, 1866.

de la Societat Aragonesa, formada per representants de la Diputació Provincial, consellers i socis finançadors, i s'inaugurà el 17 de setembre de 1868. Hi participaren molts artistes catalans i s'habilità un local apte per a informar-ne al passatge del Relloige 1, baixos, cantonada amb el carrer dels Escudellers; un local que, com veurem després, es destinà a l'exposició permanent de productes d'art industrial. Alguns venedors i industrials interessats en participar a la mostra aragonesa presentaren abans els seus productes a aquell lloc; allà s'hi podia trobar el plànol de l'exposició, amb l'aquàrium, els pavellons, el cafè restaurant, etcètera¹¹ i les bases per inscriure's. Les diverses seccions servien per a la classificació dels productes: mobles, rellotges, objectes de porcellana, plateria... També un cert nombre de pintors, fotògrafs i gravadors hi aportaren obres. Així, per exemple, Baldomer Galofre exhibí a la sala de l'Ateneu les peces amb les quals després va participar:¹² set paisatges a l'oli i alguns dibuixos a llapis. Galofre va ser considerat per la premsa el millor artista català seleccionat, per bé que també esmentaren Caietà Benavent, amb quatre pintures, entre les quals hi havia un fruiter i un de cacera morta, i també Frederic Trias, amb sis olis de temàtica rural (un camperol i una vella, un pastor català, bous, etcètera). Tots tres obtingueren una medalla de coure, juntament amb Antoni Fortuny, litògraf, i Antoni T. Napoleón, fotògraf, entre d'altres. A Saragossa, la Llotja fou un dels espais destinats a exposar-hi els productes agrícoles i industrials, científics, etcètera, comptant amb uns 2.600 expositors i uns 16.000 productes. Hi havia un pavelló destinat a Catalunya. Es presentaren també projectes arquitectònics i urbanístics que havien estat concebuts per a la ciutat de Barcelona (plànols de Miquel Garriga i Roca, algun monument commemoratiu i panteons), dibuixos d'indianes (Eduard Lanje i Campilloch), estampes (Mariano Bordas i Parés i Joan Pena i Sacanell) i litografies (Antoni Hurtado). Les medalles als expositors es concediren el mes de març de 1869, però no s'atorgaren fins a l'1 d'octubre. Pel que fa a les de plata, les obtingueren els catalans Llorenç Jaume y Reus pels seus mobles; Badia, Grau i Cia. pels seus productes de vidre procedents de la fàbrica que tenia a Badalona; La España Industrial pels seus estampats; Garreta y Fradera per les rajoles, incrustacions i mosaics de paviment; Martorell i Cia. per a les seves porcellanes; Joaquim Parella per una escultura de fang i Josep Masriera pels objectes de plata, or, esmalt i pedreria, entre d'altres. Cal indicar que hi hagué selecció de productes i, pel que fa a l'àmbit català, es creà una comissió i un jurat barceloní que intervingué en l'esmentada selecció.

c) L'exposició permanent del passatge del Relloige. Molts dels productes que participaren a la fira aragonesa després foren mostrats en aquest lloc, que es convertí en un espai expositiu permanent. Va ser inaugurat el 8 d'agost de 1869 pel governador de la província i altres autoritats. Tenia aparadors i armaris per als objectes de les grans fàbriques i botigues barcelonines,¹³ per bé que també hi portaren pintures artistes com Josep Torrens, que hi tingué una vista del manicomi de Sant Boi de Llobregat i els seus parcs a partir del dia 25 del mateix

11. *Diario de Barcelona*, 31-VII-1868, pàg. 7.174.

12. *Diario de Barcelona*, 12-VIII-1868, pàg. 7.535.

13. *Diario de Barcelona*, 8-VIII-1869, pàg. 8.104-8.105.

mes. Pel que fa a l'habilitació i decoració del local, hi intervingueren destacats artesans, com el senyor Pascual, amb unes vidrieres de colors a la porta d'entrada, una peça molt important dins del conjunt de la seva obra i que constava de figures de temàtica religiosa. El mes de gener de 1870 s'edità un catàleg dels productes exposats, en el qual constaven els comerciants i expositors, les seves adreces i productes o els premis que havien obtingut en anteriors exposicions.¹⁴ Cal destacar que els productes estaven destinats a la venda i que tot i que algun artista plàstic aprofità l'espai per mostrar-hi la seva obra, aquest havia estat pensat per encabir-hi les novetats dels industrials i artesans del sector. També hi hagué un parell de fotògrafs: Adrià Cordiglia (de la plaça dels Caputxins número 2), retratista que emprava el mètode cordiglia-tipus, fotominiatura, heliografia i esmalt de colors naturals; i Rovira i Duran (del carrer de la Ciutat número 5) autor de fotografia universal; junt amb el fotògraf i retratista Josep Texidor (del carrer de Sant Simplicí de Regomir 4, 2n) que també pintava retrats per encàrrec, feia targetes de visita i fotografies d'edificis i vistes. Entre els pintors s'hi trobava Caietà Benavent (Riera de San Joan 13, 4t), especialitzat en bodegons, paisatges i marines, i el pintor de vidre Joan Laporte (carrer de Sant Pau 17), el qual ho estava en la imitació de textures o superfícies i representava qualsevol tema. Cal citar també el joier Josep Masriera (carrer dels Vigatans 4). Igualment, és digne d'esment la presentació que es va fer dels plànols i seccions destinats a la reconstrucció de l'església gòtica del carrer Jonqueres, ja enderrocada, que es volia refer a l'Eixample (l'actual església de la Concepció al carrer d'Aragó). Per tant, aquest fou un espai que es convertí en punt informatiu, de reclam i de venda.

El paper de les Acadèmies i entitats en l'àmbit expositiu i la protecció de la cultura

Tanmateix, la ciutat de Barcelona comptà amb altres llocs que encara que no s'empressin sempre per a aquesta finalitat podien estar destinats en ocasions als grans artistes i obrir-se al públic. Un d'ells era el Saló de Sant Jordi del Palau de la Diputació, on a partir del 28 de gener de 1868 Baldomer Galofre hi exposà paisatges i quadres històrics, com el del Camp de Mart i altres indrets durant el simulacre, i vistes des d'un dels baluards de la Ciutadella. El cert és que aquest darrer va ser molt reproduït pels fotògrafs.¹⁵

També moltes institucions i entitats volien afavorir el colleccionisme. L'Acadèmia de Belles Arts s'havia encarregat el 1866 i 1867 de dur a terme un parell de grans exposicions amb pintures, escultures, projectes d'arquitectura i arts sumptuàries (ceràmica, mobles, joieria litúrgica i esmalts) formada amb objectes d'artistes del passat procedents de diverses col·leccions municipals i pri-

14. *Catálogo detallado de los objetos que se hallan de manifiesto en la exposición permanente de Barcelona*, Barcelona, Imprenta de los hijos de Domenech, 1869. Fet que s'esmenta a *Diario de Barcelona*, 21-I-1870, pàg. 711.

15. *Diario de Barcelona*, 25-I-1868, pàg. 835.

vades.¹⁶ D'altra banda, la Comissió Provincial de Monuments, constituïda l'any 1844 i que tenia custodiades una sèrie d'obres a la seu de l'Acadèmia de Bones Lletres, l'any 1867 projectà la creació d'un Museu d'Antigüitats (o Religiós), a la Capella de Santa Àgata.¹⁷ També hi hagué, entre d'altres, un projecte per a la creació d'un Museu Provincial a la Casa de l'Ardiaca¹⁸ i un d'art a la Ciutadella.¹⁹ Ens trobem, per tant, amb un interès per l'estructuració d'una xarxa de museus fomentada des de diverses entitats amb voluntat de catalogar i custodiar el patrimoni. De moment només foren projectes que tardaren anys en configurar la seva forma i el seu fons. Ja durant els mesos de febrer i març de l'any 1868 es mostraren de manera provisional objectes antropològics i etnològics (Rambla de Canaletes 15), en un primer pas per a constituir un museu d'aquestes característiques,²⁰ i durant els mesos següents s'anaren configurant tota una sèrie de propostes museogràfiques.

Referint-nos de nou a la problemàtica de les exposicions d'obra d'art contemporani, cal recordar que, si bé no fou un fet molt freqüent, els teatres serviren també per a aquesta finalitat. A la platea del Teatre Odeon es mostrà la pintura *Los comuneros de Castilla* del 6 al 10 de juliol de 1868. Del senyor Sans se'n penjà una altra al frontis del Palau de la Diputació en la qual s'hi representava l'assetjament a les trinxeres marroquines pel general Prim ajudat pels voluntaris catalans. En aquest cas i en l'anterior es volia fer accessible a un gran nombre de població la visualització d'un esdeveniment històric.

Una entitat amb sala d'exposicions i que organitzava activitats culturals era l'Ateneu. També Baldomer Galofre hi exposà, el 10 de maig de 1868, cinc olis de paisatges que eren estudis del natural i que tingueren una molt bona acollida per part de la crítica degut a la magnífica descripció que aconseguia del camp català. Novament hi va fer una altra exhibició a partir del 21 d'agost del mateix any: com hem dit més amunt, aquesta segona vegada volgué donar a conèixer els tres paisatges que portaria a l'exposició aragonesa. L'esmentada sala serví per a mostrar fotografies de pintures clàssiques el mes d'abril de l'any següent (encara que no podia ser considerada una activitat artística, sí gaudia d'un interès cultural). Un altre esdeveniment que tingué molt de ressò fou la mort del pintor Frederic Overbeck, ja que l'entitat li dedicà una sessió, en la qual es contextualitzava la seva obra dins del moviment purista alemany, i una exposició,

16. FONTBONA (dir.), *Repertori...* pàg. 31-33; i el catàleg *Informe sobre el resultado de la exposición retrospectiva celebrada por la Academia de Bellas Artes de Barcelona en 1867 dado por la Comisión encargada de dicha exposición*, Barcelona, Imprenta de Celestino Verdager, 1868.

17. El Museu Provincial d'Antiguitats s'obrí amb aquest nom el 1880 a la Capella Reial de Santa Àgata i continuà fins el 1935. Vegeu *Guide des Musées de Catalogne*, Barcelona, Generalitat de Catalunya-Servei de Museus, 2001, pàg. 53.

18. *Diario de Barcelona*, 28-XI-1868, pàg. 11.201. Cal esmentar també que a la seu actual de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona no hi hagué cap entitat fins el 1895, que l'ocupà el Col·legi d'Advocats, i després el 1922 s'hi instal·là l'Arxiu. Abans la casa fou ocupada sovint per gent descurada fins que passà a mans de l'Estat, al quart decenni del segle XIX. Vegeu *Guia dels Museus de Barcelona*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 1985, pàg. 92-93.

19. *Diario de Barcelona*, 20-X-1868, pàg. 9.668. Cal dir, per completar, que aquest projecte prengué cos, pel que fa al Museu d'Art, a partir dels anys 1905-1915. Abans, l'arquitecte Pere Falqués va fer algunes obres a l'arsenal, i el 1889 s'interromperen per habilitar l'edifici com a Palau Reial, encara que mai serví per a aquesta finalitat. Vegeu *Guia dels Museus...*, pàg. 20.

20. *Diario de Barcelona*, 7-III-1868, pàg. 190.

que s'inaugurà el 15 de gener de 1870, i en la qual s'hi presentaven els seus gravats i fotografies. A més, el crític d'art Miquel Badia redactà un llarg article elogiant Overbeck i explicant els aspectes més destacats de la seva vida. Pel que fa a l'Ateneu, també s'hi realitzaven algunes conferències sobre temes d'art, com la de Dàmas Calvet sobre el vidre a l'Exposició de París, o la de Pau Milà sobre arquitectura religiosa, ambdues el 1868, i promovia edicions, com l'*Album de la industria, artes y ciencias de España* preparat amb la col·laboració de l'Institut Industrial de Barcelona: una edició molt il·lustrada de 4.000 exemplars per a ser distribuïts gratuïtament.

L'Ateneu mantingué relacions amb altres societats, com la Sociedad Económica de Amigos del País, a qui va encarregar un projecte i plànols per a la construcció de cases destinades als obrers, juntament amb les bases per formar una societat constructora, el 13 de juny de 1868. Volia, per tant, fomentar l'interès vers la modernització. La Societat Econòmica atorgà un accésit, mig any després, a Rafel Gustavino, un dels arquitectes del projecte de l'edifici per a les exposicions d'arts, indústria i agricultura (encara que no fou el realitzat), consistent en una medalla de plata, i li va concedir l'honor de fer-lo soci (tot i això, declarà el primer premi desert per no haver-se presentat cap projecte adequat a les bases). La tasca d'aquesta Societat consistia en afavorir l'activitat industrial i agrícola, junt amb les esmentades anteriorment.

Hi hagué altres societats que sense estar directament vinculades al món cultural volien englobar-lo, com l'Acadèmia de Ciències Naturals i Arts,²¹ que si bé començà essent una institució de perfil científic ben aviat incorporà com a socis persones procedents de l'àmbit de les ciències aplicades, constructors de màquines, instruments i artesans (coneixements molt importants durant la revolució industrial). L'Acadèmia acabà creant un àmbit més pròxim a l'arquitectura, el dibuix i l'astronomia i tingué entre els seus membres algun pintor, gravador, fuster, torner o cisteller, etcètera. Així, el 4 de febrer de 1869, nomenà soci a l'artista Pelegrí Clavé, director de la secció de pintura de l'Acadèmia de Bellas Artes de Mèxic. També mantingué un interès vers el col·leccionisme de màquines, instruments i objectes, creant un museu propi gràcies a les donacions d'algunes corporacions i particulars. Aquest museu s'obrí als socis l'1 de gener de 1868²² i es trobava dins de la seu de la mateixa associació, a la Rambla dels Estudis.

Com hem vist, encara que hi hagué moltes entitats que volien afavorir el col·leccionisme i la catalogació d'objectes curiosos o valuosos –com l'Acadèmia de Ciències Naturals i Arts– i també moltes preocupades pel món de la cultura –com l'Ateneu– o bé pel foment de millores en l'indústria –com la Sociedad Económica de Amigos del País–, només l'Acadèmia de Belles Arts de Barcelona era una societat dedicada en exclusiva a tasques relacionades amb el món de les Arts Plàstiques, i encara que en el període que ens ocupa orientava tota la seva atenció de manera prioritària a les obres del passat, no oblidava el foment de l'art del segle XIX. En aquest sentit, el paper de la Societat pel foment de las expo-

21. Agustí NIETO-GALÁN i Antoni ROCA ROSELL (coord.), *La Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona als segles XVIII i XIX. Història, ciència i societat*. Barcelona, Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona i Institut d'Estudis Catalans, 2000.

22. *Diario de Barcelona*, 1-I-1868, pàg. 14-15.

sions de Belles Arts tingué un paper molt rellevant, ja que afavorí la promoció de l'art contemporani i ajudà a consolidar la seva posició a la ciutat de Barcelona, tot i que el seu espai no el destinà tan sols a mostres d'art. La resta d'entitats, com la Comissió de Monuments de la Diputació de Barcelona,²³ perseguien amb preferència la preservació de l'arquitectura i les obres d'art del passat; és a dir, es destinaven més a la protecció del patrimoni català que a l'art modern.

Pel que fa al tema de la creació de museus de característiques diverses cal destacar l'avantprojecte del 20 d'octubre de 1868 pel qual es volia crear un parc i una sèrie d'edificis destinats a museus de ciència, art i indústria a la Ciutadella, essent-ne l'arquitecte Carles Fontseré la persona a la qual se li va encarregar.

La influència de París i la seva Exposició Universal del 1867 fou notable no sols en aquest tema sinó també en d'altres dels tractats aquí, com en el perfil i característiques que havien de tenir les exposicions i museus. Així, els museus de Cluny i del Louvre serviren de mirall.

Igualment, el fet de voler inventariar les joies de caire religiós de la Catedral i d'altres parroquies barcelonines a principis de 1869 o bé el de traslladar els objectes de les runes d'Empúries a Barcelona amb la finalitat d'augmentar el fons del Museu Arqueològic que s'estava preparant²⁴ reflecteix la consolidació d'un interès vers el passat i la cultura, per preservar-lo i donar-lo a conèixer.

23. Jordi TORNER, *Catàleg del fons documental de la Comissió de monuments històrics i artístics de la província de Barcelona (1844-1931)*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 2002.

24. *Diario de Barcelona*, 21-V-1868, pàg. 5.175.